

Drabet på Erik 4. Plovpenning og den begyndende legendedannelse

Af C. A. Christensen

Blandt de nyfund, der lejlighedsvis gøres under det fortsatte arbejde ved Diplomatarium Danicum, er det hidtil mest betydningsfulde utvivlsomt et ukendt pavebrev om en eventuel kanonisering af Erik 4. Plovpenning. Da der vil gå en årrække inden det kan indgå i det planlagte supplementsbind, skal det publiceres her, samt søges placeret i sin historiske sammenhæng.

Brevet er overleveret i en anonym formularsamling fra det 15. årh. i Vatikanets bibliotek, Cod. Lat. 3940. De i samlingen optagne brevtyper er som regel hentede fra Bonifacius 9.s registre (1389–1404), men lejlighedsvis har kompilatoren benyttet andre pavers brevsamlinger[1]. Det, der i foreliggende tilfælde har interesseret ham, fremgår af hans overskrift: »Committitur in partibus ut examinent testes super canonizatione cuiusdam sancti«. Som udsteder anføres en pave Johannes; på tale kunne komme Johannes 21. (1276–77) eller Johannes 23. (1410–15), men brevets indhold viser indiskutabelt, at det har været udstedt inden 1258, eftersom Erik Plovpenning endnu på tidspunktet for brevets udstedelse ligger begravet i domkirken i Slesvig, hvorfra han som bekendt i nævnte år blev overført til Ringsted. Kompilatoren har derfor sandsynligvis hentet sit eksempel fra de tabte registerbind over *Littere clause* fra Innocens 4.s tid (1243–54)[2] og fejllæst Innocentius for Iohannes. Brevet lyder saaledes:

[1] Jf. den kortfattede oversigt over håndskriftets bestanddele i Repertorium Germanicum II, 17*.

[2] Jf. E. Berger i indledningen til Les Registres d'Innocent IV. *Littere clause* er også gået tabt for Aleksander 4.s tid (1254 20/12–61 25/5), men da fejllæsningen i så fald bliver større, og da der må antages at være forløbet en vis tid mellem den forlangte undersøgelse og kong Kristoffers egenmægtige handlemåde i 1258, taler alt for, at udstederen har været Innocens 4.

»Iohannes <Innocentius> etcetera uenerabilibus fratribus . . . Slewicensi et . . . Ripensi ac . . . Wibergensi episcopis salutem etcetera. Ut corda fidelium in sui amore rex celestis accendat et incredulos conuertat ad fidem. sanctos suos miraculis magnificauit gloriosis/ deuociore enim fideles ipsi redduntur altissimo/ dum uident electos ipsius post exitum huius uite felicem uirtutibus chorscare/ ac reliqui eum sequi desiderant cum se sequentibus eterna premia largiatur/ Sane dignas domino referimus gracias quod sicut carissima in Christo filia nostra Margareta regina Dacie illustris nobis suis litteris intimauit olim clare memorie Ericus rex Dacie de progenitoribus eiusdem regine erat uir fidei catholicus et ad dei ecclesiam omni ueneratione deuotus/ cuius saluti ille humani generis hostis antiquus inuidens domino permittente adeo/ ut quondam Abel dux Sleswicensis eius germanus regnandi ambitione obcecatus/ scilicet ut eo perempto sibi in eodem regno Dacie succederet. uite ipsius regis qualitercumque insidiabatur/ quomobrem multis malis increbrescentibus tandem rex ipse innocens manibus et mundo corde eodem duce cum quibusdam suis complicibus in hac parte ministris sceleris dolose ordinantibus anno domini millesimo ducentesimo quinquagesimo in uigilia sancti Laurencii martiris eciam uitam martirio feliciter consumauit eiusque corpore ipsi occisores ne umquam appareret postea ut credebant in quodam flumine in ipso regno submerso/ et subsequenter in illo quasi miraculose reperto et cognito atque in ecclesia domus fratrum predicator<um>[1] Sleswicensi sepulto postquam in eadem ecclesia per multa tempora quieuit/ inualescentibus illis signis et miraculis ut pie creditur meritis dicti regis cooperante altissimo/ ad ecclesiam maiorem Sleswicensem reuerenter translatus extitit et in utroque loco huiusmodi sepulture extunc eciam multa claruerunt et clarent miracula/ nam illic cecis uisus/ surdis auditus/ claudis gressus et aliis languidis medela diuinitus reparantur/ nec omittendum est/ quod nouissime quidam puer uitafunctus post uotum per eius parentes emissum/ quod dictum puerum cum ymagine cerea ad tumbam dicti regis in eadem ecclesia maiori ipsi parentes adducere uellent/ illico spiritum uitalem resumpsit/ et eciam quedam matrona multis annis podagre pulsata molestia in pedibus ita quod per se transire non posset/ oracione fusa ibidem ad ipsum dominum exaudita est/ nam repente corporis integram suscepit sospitatem/

[1] predicatores *ms.*

propter que et multa similia miracula que ibi fiunt/ ut frequenter deuocio Christi fidelium in partibus illis ad ueneracionem dicti regis creuit et crescit assidue/ Credunt enim predicti fideles animam beatam dicti regis largiente patre luminum sanctis perhenniter in celestibus congaudere/ Cum igitur si super hiis ueritas fame concordet sanctorum deceat ipsum regem ascribi cathalago ut condignis laudibus extollatur in terris quem ut ex premissis elicuit uirtus altissimi iam sublimauit in celis quocirca fraternitati uestre de fratrum nostrorum consilio per apostolica scripta mandamus quatinus de uita et meritis memorati regis ac prefatis et aliis miraculis que in ecclesiis ipsis fiunt sepius ut prefertur et eorum circumstanciis uniuersis iuxta interrogatoria que uobis sub bulla nostra transmittimus interclusa diligenter et solícite inquirentes/ que inueneritis nobis per uestras litteras harum seriem continentes de uerbo ad uerbum intimare studeatis ita quod eis fides possit plenaria merito adhiberi. Datum < . . >.

Forma examinandi testes.

Testes legitimos quos super uita conuersacione et miraculis clare memorie Eriki regis Dacie/ cuius corpus in ecclesia Sleswicensi requiescit/ debetis recipere/ prius per eos prestito iuramento in forma consueta de dicenda per ipsos ueritate super illis de quibus per uos in hac parte interrogati fuerint prece. precio/ amore/odio. uel timore semotis/ quosque diligenter examinare curetis/ et de omnibus que dixerint/ interrogate ipsos quomodo/ ea sciunt/ quo die/ quibus presentibus/ ad cuius inuocationem/ quo loco et quibus uerbis interpositis/ et de nominibus illorum circa quos miracula fore facta dicuntur/ et si eos cognoscebant/ et quot diebus ante uiderunt eos infirmos/ et quanto tempore fuerunt infirmi/ et quanto tempore uisi sunt sani et de quo loco sunt oriundi/ et interrogentur de omnibus circumstanciis diligenter/ et circa singula capitula siue singulos articulos fiant ut expedit premissis questiones/ et series testimonii et uerba testium fideliter redigantur in scriptis ita quod possit eis fides plenaria merito adhiberi/«

Brevet udvider umiddelbart vor viden på to punkter. Imod den hidtidige opfattelse viser det, at der fra officielt hold er gjort et alvorligt forsøg på at få en kanonisering af Erik gennemført, og det allerede nogle få år efter hans død. Dernæst fastslår det, at Erik kun har været begravet i dominikanerkirken og i domkirken i Slesvig, inden han overførtes til Ringsted. Visse hjemlige kilders

påstand om, at han inden bisættelsen i domkirken også havde været bisat i nonneklostret i Slesvig, må herefter afvises[1].

Med den allerstørste interesse læser man referatet af den fremstilling, et fremtrædende medlem af kongehuset har givet paven om forholdet mellem de to brødre. Grundsynspunktet er principielt det samme, som kendes fra de fleste danske og udenlandske kilder, nemlig at Abel var drabets bagmand, men at selve drabet udførtes af hans medsammensvorne, hans *complices*. Iøvrigt må man på dette sted i brevet konstatere en bemærkelsesværdig brist i den logiske sammenhæng. At Abel var forblindet af sin ærgerrighed efter kongemagten, derfor stræbte sin broder efter livet, og omsider, da mange uheldige omstændigheder stødte til (*multis malis increbrescentibus*), nåede sit mål med drabet Sankt Laurentiinat, er en fremstilling, der halter på et væsentligt punkt, forsåvidt som brodermordet ikke eo ipso kan have banet vejen til tronen. Eftertiden har på grund af det utilstrækkelige kildemateriale haft vanskeligheder med at forklare, hvorfor Abel i betragtning af omstændighederne blev anerkendt som Eriks efterfølger. Erslev[2], og med ham de fleste senere historikere, antager, at Abel har opnået kongevalg inden rygtet om hans medvirken har nået større udbredelse, mens Arup mener, at hadet til Erik har været så stærkt, at man trods alt har hyldet Abel[3]. Det er givet, at Margrete har haft førstehandsviden på det punkt, men hun viger udenom. Af gode grunde, som vi siden skal se.

I det følgende studser man over, at kongens lig blev *quasi miraculose reperto et cognito*. Skulle det ikke være en selvfølge, at kongens lig er blevet genkendt, da det først var fundet? Tankegang og formulering bliver imidlertid klar, når vi læser fremstillingen i den kilde, Gertz benævner *Incerti Auctoris Genealogia Regum Danie*[4]. Her skildres med mange ord, hvorledes fiskere allerede dagen efter drabet til deres målløse rædsel både får den hovedløse krop og det afhuggede hoved i deres net ved første dræt[5]. Ved nærmere eftersyn bliver de til slut klar over, at det

[1] Jf. Skyum-Nielsen, Kirkekampen i Danmark, 135 og 303.

[2] Danmarks Riges Historie II, 29.

[3] Danmarks Historie I, 296.

[4] Trykt S(riptores) M(inores) I s. 186–94. Afsnittet om Erik Plovpenning er optaget i V(itae) S(anctorum) s. 425–30. Oversættelse af J. Olrik, Valdemar Sejrs Sønner s. 34 flg.

[5] V. S. s. 427. Det mirakuløse moment har rimeligvis været mindre end

drejer sig om deres konges lig. Også på et andet punkt kan samhörighed mellem denne kilde og pavebrevets formulering konstateres. Ifølge brevet kastede Abels medsammensvorne, *in hac parte ministri sceleris*, kongens lig, *ne umquam appareret postea, ut credebant, in quodam flumine* (Slien). I den nævnte kilde hedder det, at *ministri sceleris* kastede liget, *ne ab aliquo hominum posset inueniri, . . . in flumen*.

Slutningen må blive, at der allerede samtidig med Margretes ansøgning må have foreligget en legendeagtig beretning, eller skitse til en helgenlegende om man vil. I og for sig fremgår dette allerede af de data, Gertz har givet. Forfatteren til ovennævnte kilde er nemlig nok anonym, men ikke ukendt som historisk skribent. Som Gertz har påvist, har han med lettere hånd bearbejdet Svend Aggesens historiske arbejder, radikalt ændret dennes kongeliste og hertil føjet en biografisk skildring af de tre valdemarsønner[1]. Forfatteren må have afsluttet sit arbejde i tiden omkring mordet i Finderup 1286, hvilket fremgår af hans slutsætning om Erik Glipping[2]. Men i hans redegørelse for de skyldige i drabet 1250, findes der en passus, der umuligt kan være formuleret i 1286. Der løftes en advarende pegefinger mod en unavngiven person, som er under mistanke for meddelagtighed i drabet, og der anbefales denne at gå i sig selv og angre, inden Guds straf rammer ham[3]. Advarslen antages almindeligvis – også af Gertz[4] – at være stilet til Tyge Bost. Da han døde 1266[5], må forfatteren 1286 følgelig optage et ældre værk i sit. Identificeringen er dog næppe så sikker, som hidtil antaget[6]. Men det er givet, at for-

beretningen vil give indtryk af, thi den samtidige Albert af Stade fortæller, at liget fandtes *capite adhuc ad collum pendente*, V. S. s. 433, hvilket sandsynligvis er mere rigtigt, eftersom tendensen øjensynligt går i retning af at forhøje mirakelmomentet. Omkr. 1500 havde man yderligere bedret på det ved at lade hengå to måneder mellem drab og ligfund og liget være uden spor af dekomposition, Erslev, Svaning-Hvitfeld, s. 43.

[1] En ny Text af Svend Aggesens Værker, s. 194 flg., jf. S. M. I s. 155–56.

[2] S. M. I s. 194: »De cuius profectu et exitu quoniam nil certi habemus, aliis relinquimus enarrandum«. Gertz karakteriserer ordene som dunkle, V. S. s. 421, hvad der næppe er grund til.

[3] V. S. s. 429.

[4] Ibid. noten.

[5] S. R. D. IV s. 499 og 515, jf. Ellen Jørgensen i Biogr. Leks. III (1934) s. 518.

[6] I Danmarks Gl. Personnavne. Tilnavne sp. 182 og 845 er draget en skillelinie mellem Tyge Bøste, Abels kammermester, og den sjællandske stormand

muleringen har en alt for aktuel brod til at kunne være formuleret 36–37 år efter drabet. Forholdet må derfor være det, at forfatteren i 1286 i sin fremstilling i vid udstrækning har optaget en legendeagtig beretning om Erik Plovpennings død, der allerede har foreligget udarbejdet inden dronning Margretes ansøgning. I det følgende vil det i 1286 udarbejdede værk blive kaldt legendebiografien, for at angive dets dobbelte karakter [1].

Vi vender tilbage til det mirakuløse fund af kongens lig. Målt med eftertidens øjne er det, der følger efter fundet, langt mere forunderligt. Fiskerne bringer kongens lig til Slesvig og lader det med tiggermunkes hjælp begrave i dominikanerkirken [2]. Beretningens korrekthed på det punkt kan ikke omtvistes. Den opsigts og forargelse denne ukongelige jordefærd har vakt, kommer frem i andre samtidige kilder, som vi senere skal se. Til bedømmelse af situationen er scenen af uvurderlig betydning. Hvor er dronning Jutta, kongehusets øvrige medlemmer, stedets biskop, landets øvrige dignitarer, ja selv Abel, som jo senere officielt afsværger al deltagelse i drabet og derfor kunne synes at have al grund til at holde på formerne? Men Abel var i disse dage optaget af at arrestere »Erikianere«! Legende-biografien beretter: »Tunc factum est gaudium Abellianis, luctus et meror ingens fit Eriicianis; statim namque captiuantur nobiliores de hominibus Eriici, capti uinculantur, uinculati custodie mancipantur. Sed hec hactenus« [3]. Det er beklageligt, at forfatteren nøjes med denne antydning, men situationen er alligevel tilstrækkelig klar. Hverken ukendskab (Erslev) eller udbredt had til den afdøde konge (Arup) forklarer den. Forklaringen må være den, at den gamle borgerkrig er brudt ud igen i brutaleste form, at kongens lig har været i fjendevold; derfor har fiskerne fået et kongeligt lig mellem hænderne, som ingen ville eller kunne tage sig af.

Tyge Pust, der døde 1266. Nedenfor s. 42 note 2 er gjort opmærksom på, at ordene snarere må antages at sigte til biskop Regner af Odense, der også døde 1266.

[1] I omtalen af miraklerne ved Eriks forskellige gravsteder: »ubi uidelicet primo sepultus est, et in loco, ad quem post aliquod tempus translatus est, in loco etiam, ubi deo donante nunc requiescit« (V. S. s. 429), må sidstnævnte stedsbetegnelse sigte til Ringsted og opfattes som en interpolation af forfatteren i 1286.

[2] V. S. s. 428: »Et [corpus] impositum in nauim sic cum casside et indumentis compedibusque circa tibias existentibus cum honore, quo poterant, transtulerunt ad ciuitatem Sleswicensem, ad ecclesiam predicatorum, sepelientes illud ibidem, eisdem fratribus deuote coadiuantibus«.

[3] V. S. s. 427.

Her må den politiske situation kort forud for drabet i hovedtræk ridses op. I forsommeren 1250 havde den langvarige borgerkrig mellem Erik og Abel nået sit foreløbige klimaks; af bevarede originaldokumenter fremgår, at Abel er gået så langt som at kalde sig konge[1]. Kort efter har han og hans tilhængere dog måttet underkaste sig og give sig i Eriks nåde og unåde[2]. Som Erslev har fremhævet, må underkastelsen have givet Erik vidtgående beføjelser i hertugdømmet, som bl. a. ytrede sig i, at Rendsborg fik en kongelig besætning[3]. I tiden omkring 1. august blev denne besætning angrebet og belejret af en holstensk hær under ledelse af Abels svoger grev Gerhard og dennes slægtninge ærkebiskop Gerhard af Bremen og biskop Simon af Paderborn. Kong Erik iler med en stærk, pansret rytterhær til undsætning. Ankommet til Dannevirke forlader han hæren og begiver sig til sin broder i Slesvig[4].

Både samtid og eftertid har været travlt optaget af spørgsmålet, hvad der foranledigede Erik til at foretage dette, som det skulle vise sig, skæbnesvangre skridt. Vi må tilstå, vi ved det ikke, men kan i betragtning af forholdene med rimelighed formode, at Erik har ønsket at drøfte den militærpolitiske situation med sin broder og lensmand, vel også har stillet krav om hærfølge. Gertz mener, at dette ligefrem kan udlæses af Sjællandske krønike, hvilket nok er tvivlsomt[5]. For de allerfleste forfattere i datiden, der er prægede af helgenforestillingen, var situationen dog klar. Den uskyldige, tillidsfulde konge bliver under et venskabeligt besøg hos sin broder lumskeligt dræbt af denne.

[1] D. D. II 1 nr. 1, 3 og 7.

[2] Sjællandske krønike: »Tandem dux Abel uitam et bona ponere in manibus regis compellebatur, et sic facti sunt amici, ut uidebatur», V. S. s. 432. Den ufuldstændigt overleverede Slesvigske årbog har haft en tilsvarende notits: »1250. Dux Abel compulsus est bona et . . .«, Ann. Dan. s. 134. Indholdsmæssigt svarer formuleringen i Ømbogen hertil: Erik blev dræbt af *homines pacis sue*, af mænd, han havde givet sin fred, S. M. II s. 199.

[3] Hist. Tidsskr. 6. rk. II s. 384.

[4] V. S. s. 431-32.

[5] Sjl. krøn. siger, at Erik tog til Abel i Slesvig *causa solatii*. I en note hertil forklarer Gertz: *i. e., ut auxilium ab eo peteret*. Baggrunden herfor er, at Erslev i Danm. Rig. Hist. II s. 27 havde fortolket stedet således: »Erik vilde ved sin Tillidsfuldhed vise sin Broder, at han ikke ansaa ham for delagtig i det tyske Angreb«. I overensstemmelse hermed havde J. Olrik i Valdemar Sejrs Sønner s. 43 oversat ordene med: »for at give ham Oprejsning«. Det er dog tvivlsomt,

Det bemærkelsesværdige ved situationen er imidlertid ret beset ikke Eriks besøg, men den kendsgerning, at Abel uanset Eriks hær i nærheden tør lade sin blinde ærgerrighed have frit løb for at anvende Margretes sprogbrug. Under de alvorlige overvejelser, der må være gået forud, er det givet, at Abel må have taget denne hær med i sine beregninger, men også det faktum, at en holstensk hær, hans forbundsfæller fra året i forvejen, stod kampklar ved Rendsborg. En samtidig tysk kilde, Annales Erphordenses, hævder ligefrem, at der bestod et forræderisk samspil mellem Abel og holstenerne, en påstand, der dog næppe hviler på andet end en nærliggende mistanke[1].

Ingen berettende kilde fortæller om sammenhængen i de begivenheder, der er fulgt efter fiskernes begravelse af Eriks lig og Abels samtidige fængsling af de »Erikanere«, der fandtes i hans magtsfære. Men visse kendsgerninger står fast, den vigtigste er, at Abel blev valgt og kronet til konge, *purgans se manu 24 militum de morte fratris* [2]. I betragtning af det skete må denne edsaflæggelse have været led i en iscenesættelse, ved hvilken Abel fra at være i åben krig med sin broder præsenteres for landet som dennes rette efterfølger og erklæres for sagesløs i drabet. Begivenhederne er forløbet hurtigt, thi allerede omkring 1. sept. ses Abel at udfærdige kongebreve i Viborg[3], temmelig sikkert i forbindelse med kongehyldingen. Og det måtte de ifølge tingenes tilstand. Underanførerne for Eriks hær uden for Slesvig har ved efterretningen om hans død med øjeblikkelige konsekvenser være stillet overfor spørgsmålet: Hvad nu? Afgørelsen har de ikke selv kunnet træffe, rigets toneangivende stormænd, i første række Kristoffer

om der i ordene ligger andet end: *til adspredelse*, jf. for eks. formuleringen i et dokument af 1355: en konge kom engang *in solatio uenacionis* til Skagen, D. D. III 4 nr. 231. Heri ligger dog ikke, at det har været Eriks hovedformål. En forfatter, der skriver 30–50 år efter begivenheden kan ikke gøre krav på at vide, hvad Eriks planer har været.

[1] MGH. Scriptores XVI s. 37: »Cum Bremensis presul et comes Holsacie contra regem Dacie bella moverent, ipsius germanum nomine Abel, ducem videlicet Iutie, sibi quoquo modo associaverunt«. Eventuelle aftaler mellem Abel og holstenerne har sikkert kun været kendt af ganske få mennesker. Det er muligt, at mistanken stammer fra grev Ernst af Gleichen, den danske kongesøn, som i en lang årrække opholdt sig i Danmark og som ses at have haft økonomiske forbindelser med det kloster, i hvilket årbogen er skrevet, Suhm X s. 129.

[2] Ribeårbogen, Ann. Dan. s. 152.

[3] D. D. II 1 nr. 12–13.

og hans halvbroder hertug Knud, må have haft det afgørende ord. De overvejelser de har haft og den afgørelse de har truffet, har Hvitfeld (Fol. 1 s. 226) nok i hovedsagen ramt rigtig: »de blefve tilsinds udi deris raadslag mere at anse huad nyttigt kunde være end huad christeligt oc ræt vaar, quod in omnia causa status iam fere est fundamentum. Abel som for sligt it mord burde at være forfalden all arffvelig rettighed oc succecession, hannem antage de for konge«. Hvitfeld falder for fristelsen at give indtryk af, at han har skriftlige kilder for sin skildring, hvad der utvivlsomt er urigtig[1]. Men kendsgerningerne taler deres eget sprog. De, der af den givne situation er blevet udpeget til Abels modspillere, er veget tilbage og har accepteret Abels brutale *fait accompli*. De vælger – sikkert mod Abels forventning, hvad omstændighederne omkring Eriks begravelse viser – at anerkende Abel som Eriks lovlige efterfølger og lade ham sværge sig fri for medskyld i Eriks død. Vi kan formode, at frygten for en ny borgerkrig, der som forholdene lå, har måttet udkæmpes til den bitre ende, samt den sikre udsigt til holstensk intervention, svarende til den der fandt sted i 1249, har været de afskrækkende momenter. Det falder i tråd hermed, at den holstenske hær efter omvæltningen i Danmark ses at opgive belejringen af Rendsborg og opløses[2], hvorved den demonstrerer, at dens angreb har været rettet mod Erik personlig og ikke mod den danske besiddelse af Rendsborg. Det falder ligeledes i tråd med kulisseændringen, at Eriks lig ses blive overført fra dominikanerkirken til domkirken[3]. Resten har måttet overlades til glemselen.

Af udenforstående kunne og blev omstændighederne omkring kongevalget vurderet på forskellig måde. En munk i Øm udtaler få år senere, at Abel »*fauore ducum et suorum* (Abels) *complicum in regni solio sublimatur*«, tydeligt nok ment som en misbilligelse, idet Erik efter munkens opfattelse var den ideelle konge, mens Abel var en »*fratricida*« og en »*Babel*«[4]. Det er altså et samspil mellem de ledende stormænd – munken bruger næppe *dux* i den snævrere betydning af hertug, thi Kristoffer var ikke *dux*, men *dominus* – og »Abellianerne«, der skaffede Abel tronen. I den sam-

[1] Erslev, Svaning-Hvitfeld s. 47.

[2] *Annales Stadenses*, V. S. s. 433.

[3] *Ibid.* samt s. 428.

[4] S. M. s. 199.

tidige Håkon Håkonsøns saga opfattes forholdet kort og godt således, at Abel svigefuldt tog sin broder tilfange og af dage, hvorefter han *lod sig tage* til konge over danevældet[1], hvorved vægten er lagt på det, der faktisk skete. Reelt har Margrete i sit brev til paven givet udtryk for samme grundopfattelse, selv om hun med *multis malis increbrescentibus* har antydnet de særlige omstændigheder.

Hændelsesforløbet må efter alt at dømme have vakt stor forargelse i vide kredse, selve opfattelsen af Erik som helgen er betinget heraf. Årbøger, krøniker og legendelitteraturen viser, at samtiden næsten enstemmigt har fordømt Abel som drabets bagmand. Men derudover er overleveret et digtfragment, der hidtil ufortjent er blevet overset af den historiske forskning. Det giver et levende indtryk af, hvor nødtørftig og lidet tillidsvækkende den officielle forklaring har forekommet samtiden[2].

Digteren begynder med en retorisk tiltale til et ukendt Erik-billede. Straks her mærker man dets aktualitet, idet den fremstillede dødsscene får digteren gysende til at tænke på den efterfølgende usømmelige begravelse. Iøvrigt mærker man sig i dette indledende afsnit udtalelsen om, at Erik blev dræbt *in laribus propriis*, vi skal senere komme tilbage hertil. Billedet har fremstillet Erik som tilgivende sin banemand; en beslægtet tankegang træffes hos Albert af Stade, der lader Erik – ut dicunt – af sit inderste hjerte tilgive sin bøddel inden sin død[3]. Men digteren afviser den forestillingsverden. Forbrydelsen er for stor, strømmen af blodet fra såret vælder mod himmelen og dets brusen når den høje dommers øre, landet hæver sin røst til klage: »Vær forbandet, hertug, fordi Du havde viljen til den udåd at tage Din broder tilfange. Hvorfor har Du ikke næret frygt for at miste den, der alt var fanget? Hvorfor kastede Du siden den ulykkeligt omkomne i søen? Hvorfor endelig har Du ikke trods flittig bøn herom afbrændt røgelse

[1] J. Olrik, Valdemar Sejrs Sønner s. 82.

[2] Digtet er fragmentarisk overleveret i et læg fra 16. årh. og findes i et langeboks samlingsbind, Ny kgl. Saml. 726^c fol. Lægget indeholder desuden en afskrift af en St. Kjelds legende, to epitafievers over Valdemar 1. og Knud 6., trykt S. M. II s. 89–90, samt bemærkelsesværdigt nok bandlysningsdommen over dem, der har fængslet Jakob Erlandsen, D. D. II 1 nr. 293. Fragmentet er trykt i SRD. V s. 421, Suhm, Danm. Hist. X s. 114 og – bedst, men malplaceret – i Vitae Sanctorum s. 435.

[3] V. S. s. 432.

for den begravne efter ret kirkeskik?» Digteren understreger derefter, hvad der øjensynligt har ligget ham stærkt på sinde, men må stå for hans egen regning, at Abel har berøvet enkedronningen og hendes døtre deres medgift og smykker[1]. Sidste sætning i fragmentet er desværre ufuldstændigt overleveret: »Du holder Din hånd over de fordærvelige håndlangere ved forbrydelsen, skønt . . .«[2].

Digteren dels angriber den officielle forklaring, dels påpeger dens utilstrækkelighed. Efter hans opfattelse er alene den kendsgerning, at Abel havde taget broderen tilfange, nok til at stemple ham som drabsmanden. En generation senere forsøgte Rydårbogen – ene af alle kilder og vel af lokalpatriotiske grunde – endnu at opretholde skillelinien mellem fængsling og drab, idet den nok indrømmer, at Abel *prodiciose* tog Erik tilfange, men at selve drabet skete *duce ignorante*[3]. Men skillelinien har ingen rimelighed for sig. Bortset fra at omstændighederne ved begravelsen viser, at Abel i dagene efter drabet handler ud fra helt andre forestillinger, kan han på ingen måde have forventet, at Erik efter de forudgående hændelser og lige inden et vigtigt slag på ny skulle slå en streg over et så eklatant overgreb fra hans side. Med fængslingen må drabet have været besluttet. I 1261–62 giver dronning Margrete udtryk for samme opfattelse, idet hun lader det være et anklagepunkt mod biskop Regner af Odense, at denne under en prædiken i Slesvig – vel i efteråret 1250 – skal have udtalt, at han, Regner, havde tilrådet fængslingen, men ikke kendte noget til drabet[4]. Efter ægtefællens død, da dronning Margrete af tingenes indre logik, som vi straks skal komme ind på, tvinges til at karakterisere Abel som en usurpator, kan hun også se bort fra den i 1250 kunstigt skabte skillelinie og sætte lighedstegn mellem fængsling og drab.

[1] Annullis, *ibid.* s. 436, er trykfejl for Armillis, *jf. ibid.* s. 558.

[2] *licet* er skrevet på foden af sidste side og er altså forbindelsesordet til det tabte blad i lægget. Sætningen har rimeligvis indeholdt en henvisning til en forsikring fra Abels side om, at gerningsmændene ville blive eftersporet og straffet. Almindelig sømmelighed har jo forlangt dette. Men som almindeligt erkendt, er Jens Grands senere konstatering, at der ikke fulgte nogen straf efter drabet, *Acta Proc. Lit.* s. 179, utvivlsomt rigtig.

[3] *Ann. Dan.* s. 113.

[4] *Acta Proc. Lit.* s. 59: »Quod scelerate interfectionis regis Erics conscius et consiliarius fuerit. Item quod in sua predicatione apud Slesvic de morte ipsius se excusavit et, quod caperetur, confessus est«.

I digtet forbandes *hertugen* for fængslingen. Heri ligger ikke, at dets affattelsestid ligger inden kongevalget, thi i de indledende ord har digteren omtalt Abel som Eriks efterfølger og arvtager. Den samme underkendelse af Abels kongeværdighed møder vi – efter Abels død – i et pavebrev af 1252 20/12 til biskop Niels af Viborg angående afsættelse af biskop Elav af Børglum, som ved protektion af Abel, *qui pro rege Dacie se gerebat*, havde opnået bispestolen. Og af pavebrevet 1264 4/4 fremgår, at dronning Margrete på det tidspunkt har anvendt samme karakteristik, *Abel, qui pro Daciæ rege se gessit*[1], en stillingtagen fra hendes side, der trods alt må have haft sine betænkelige sider, eftersom hendes ægtefælle sammen med landets stormænd i 1250 utvivlsomt havde anerkendt Abel som Eriks lovlige efterfølger. Når hun alligevel efter ægtefællens død vælger at se bort herfra, må dette skridt ses i sammenhæng med den i hendes øjne såre uheldige udvikling i tronfølgerspørgsmålet. Det var kristofferliniens achilleshæl, og da såvel hendes underkenden af Abel som hendes protegeren af den folkelige opfattelse af Erik som helgen er betinget af dette problem, må denne linie i det politiske spil drages frem. Forholdet var det, at ligesom Abels succession i 1250 var en tvetydig affære, havde valget af Kristoffer i 1252 også sine skønhedsfejl, forsåvidt en stormandskreds imod givet løfte til Abel havde gennemført, at kronen overførtes til Kristoffer under forbigåelse af Abels sønner.

Omkring 1284 afgav junker Valdemar af Slesvig en officiel erklæring overfor ærkebiskop Jens Dros om begivenhederne efter Abels død og den derfra stammende strid mellem den abelske og den kristofferske linie. Han bad om, at erklæringen måtte blive protokolleret af hensyn til dens politiske betydning: Kristoffer, som efter loven skulle have håndhævet de umyndige abelsønners ret, havde på foranledning af nogle af sine tilhængere, verdslige og gejstlige, ladet sig vælge til konge og krone, skønt han tidligere havde givet sit samtykke til, at kronen skulle tilfalde Abels sønner og hans efterkommere[2]. Erslev stiller sig ret skeptisk overfor

[1] D. D. II 1 nr. 85 og 422. – Biskop Niels hørte som bekendt som kansler til inderkredsen omkring Margrete. Uden at være egentligt bevis er det nok næppe tilfældigt, at digtet ligesom pavebrevet 1254, foranlediget af Margrete, og den hende nærstående helgen-biografi bruger *ministri scleris* om drabsmændene. Digtets proveniens peger muligvis mod Viborg, jf. ovf. s. 30 note 2.

[2] D. D. II 3 nr. 132.

troværdigheden af denne erklæring[1], men i betragtning af dens officielle karakter kan den ikke være grebet ganske ud af luften; der har været alt for mange, der har haft førstehandsviden om disse højst vigtige forhold. Højst kan der være tale om tendensiøs overdrivelse. Alt taler imidlertid for, at erklæringen i hovedsagen korrekt gengiver de faktiske forhold. Den støttes af en udtalelse i den sachsiske fyrstekrønike fra 1281–82 (en oversigt over fyrstehusets slægtskabsforbindelser), hvor der om Abels sønner hedder, at de blev berøvet riget[2]. Samme opfattelse har uden tvivl de holstenske grever haft, jf. pavebrev af 1262 11/5: *pretendentes regnum ipsum ad quosdam eorum spectare nepotes*. Dronning Margrete har ganske vist karakteriseret denne opfattelse som *falsus*, men da hun i samme åndedræt har mindet om, at disse nevøer var sønner af Abel, *qui uirtute prorsus humanitatis abiecta clare memorie Ericum regem Datie germanum suum . . . dicitur gladio peremisse*[3], behøver det ikke at ligge mere i hendes afvisning, end at deres krav var falske, fordi deres fader var en brodermorder og usurpator. Umiddelbart efter beretningen om Kristoffers valg i 1252 fortæller Ribeårbogen, at de holstenske grever angreb Danmark, *indignati, quia nepos eorum non fuit rex*[4]. I en officiel beretning om de mirakler, der ved den lejlighed skete i domkirken i Slesvig, siges angrebet at blive foretaget af den holstenske greve *et cum eo fautores puerorum Abel regis*[5]. En af disse *fautores* var den senere så herostratisk berømte Lave Gudmundsen, som ifølge Albert af Stade efter Abels død flygtede til Holsten *cum corona regali et multa pecunia ab Abel collecta*[6]. Uanset hans skyld eller ikke-skyld i drabet på kong Erik er det givet, at man ikke skal følge legende-biografien i dens skildring af ham som en skyldbevidst misdæder, der i landflygtighed elendigt dør i Kiel[7]. Han har været fører for en fraktion, der under alle omstændigheder og med alle midler har villet kæmpe for Abels sønners ret mod Kristoffer.

Disse vidnesbyrd om, at abellinien og dens tilhængere har opfattet kongevalget i 1252 som brud på et givet løfte til Abel, skal sikkert

[1] Svaning-Hvitfeld s. 53.

[2] MGH. Scriptores XXV s. 473.

[3] D. D. II 1 nr. 353.

[4] Ann. Dan. s. 152.

[5] S. M. II s. 72.

[6] V. S. s. 433.

[7] Ibid. s. 429.

ses i sammanhæng med § 14 i den abelske forordning: *Rex preuideat regnum in posterum*. H. Matzen har med tilslutning af Steenstrup[1] formuleret dens hensigt på følgende måde: »i Følge § 14 skal Kongen sikre Rigets Fremtid ved at ordne Adgangen til Tronen og Kongebørnenes Forsørgelse paa en Maade, hvorved Rigets Tarv varetages og Landet ikke udsættes for den indre Ufred, som det i Følge Valdemar Sejrs Dispositioner i saa rigt Maal havde døjet under Kong Eriks Regjering«[2]. Fortolkningen går, som Steenstrup har uddybet, sikkert ud fra den rigtige forståelse af de anvendte glosser, på den anden side er, som L. Holberg med styrke har indvendt, formuleringen højst besynderlig, hvis den tilsigter at opstille en abstrakt, vejledende forskrift[3]. Hertil kommer, at udnævnelse af tronfølgeren ikke, hvad Matzen går ud fra[4], kan være en pligt, hoffet pålægger kongen; det må være en ret dette afstår til ham. Det turde være selvklart, de følgende begivenheder illustrerer det tilfulde. Opfattes paragraffen ganske konkret ud fra den givne historiske situation, er meningen med den imidlertid letfattelig. Som bekendt var Abels ældste søn Valdemar ved faderens tronbestigelse blevet taget tilfange af ærkebiskoppen af Køln. Han blev først løsladt efter Abels død. Endvidere er det en kendsgerning, ofte fremhævet, at Abel i modstrid med skik beholdt hertugdømmet til sin hånd, han var både *rex Dacie* og *dux Iutie*.

[1] I Danm. Rig. Hist. II s. 32 note havde Erslev fremsat den tanke, at disse *gådefulde ord* måske hænger sammen med, at det hof, der holdtes i marts 1251 i Rendsborg, hermed har udtalt, at det efter aflagt renselsesed finder Abel værdigt til at regere videre. I betragtning af, at Abel på det tidspunkt længst var valgt og kronet, må man give Steenstrup ret i, at den fremsatte formodning er usandsynlig, Hist. Tidsskr. X 3 s. 12 (Steenstrups kritiske indvendinger er rettet mod J. Olrik, som i Valdemar Sejrs Sønner s. 321 havde gentaget Erslevs formodning). Steenstrup tiltræder og uddyber H. Matzens opfattelse af, at bestemmelsen tager sigte på tronfølgerspørgsmålet, men vil i overensstemmelse med L. Holberg datere håndfæstningen til 1241, en datering, der ikke ses grund til at genopfriske, jf. Poul Johs. Jørgensen, Dansk Rethistorie s. 73.

[2] Hist. Tidsskr. VI 6, s. 16.

[3] Ibid. s. 324: »er det tænkeligt eller rimeligt, at vi her kunne møde en Bestemmelse, der alene indeholder en moralsk Formaning til Kongen, der, saaledes som den foreligger, er den rene Frase? Vilde det ikke være mærkeligt at finde en Lov, der tilraaber enhver Konge: Behag at passe paa Riget?«.

[4] I anf. afhandling af Steenstrup tiltræder han som nævnt Matzens fortolkning, men daterer forordningen ligesom Holberg til 1241. Det fører til den besynderlige konsekvens, at hoffet i 1241 skal have pålagt den nyligt gifte konge med en spæd datter i vuggen at skaffe riget en tronfølger.

Når hoffet i marts 1251 [1] har givet Abel ret til *in posterum preuidere regnum*, er den naturlige fortolkning den, at der overlades til ham, når spørgsmålet om Valdemars skæbne er afklaret, at disponere over kronen, over hertugdømmet og de fynske besiddelser m. m. til fordel for sine sønner. Abel blev en stor høvding i Danmark siger Håkon Håkonsøns saga [2], bestemmelsen viser karakteristikkens rigtighed.

På grund af sin korte kongetid og pludselige død har Abel ikke fået effektueret sin bemyndigelse, men junker Valdemars senere påstand om, at Kristoffer havde lovet Abel at værne om sønnernes ret er ifølge familie- og lensforhold såre plausibel. Hans anden påstand om, at Kristoffer på foranledning af nogle af sine tilhængere, verdslige og gejstlige, havde brudt sit løfte og ladet sig vælge og krone, lader sig til en vis grad belyse af dokumenterne. Det er nemlig en kendsgerning, at en kreds af toneangivende stormænd i Abels omgivelser senere også optræder i Kristoffers. Det gælder kongeætlingen grev Ernst af Gleichen, Peder Finsen, Abels drost, Ivar Tagesen, hans marsk, gælkeren Niels Erlandsen og Anders Pedersen (Hvideslægten), senere marsk hos Kristoffer [3]. Blandt de gejstlige har biskop Niels af Viborg sikkert hørt til kredsen. De nævnte tør opfattes som repræsentanter for de kredse, junker Valdemar sigter til.

Med valget i 1252 var der ikke truffet en endelig afgørelse til fordel for kristofferlinien. Ved et nyt valg ville abelsønnernes kandidatur igen kunne dukke op. Begivenhederne omkring den mislykkede kroning af Kristoffers søn i 1258 viste klart, at der var stærke kræfter omkring ærkebiskoppen, der ønskede at være frit stillet ved et nyt kongevalg [4]. Det er rimeligvis samme kreds, der har fået Margretes kanoniseringsforsøg til at strandе [5]. Officielt at få Abel stemplet som broder-, konge- og helgenmorder ville være til kristofferliniens fordel og perpetuere abelliniens skam.

Tilbage står spørgsmålet, hvorfor Margrete alene står som anøger. På samme tid ser vi Kristoffer sammen med landets samlede

[1] Ann. Dan. s. 207.

[2] Valdemar Sejrs Sønner s. 82.

[3] D. D. II 1 nr. 17, 45, 46, 50, 59, 60, 69, 145, 156, 177, 256, 301, 439.

[4] Skyum-Nielsen, Kirkekampen i Danmark 1241–1290 s. 135–37.

[5] 1260–61 anklager dronning Margrete ærkebiskpen for, at han *scripsit curie Romane pro heredibus Abel et contra regem*, Acta Proc. Lit. s. 56. Efter fremdragelsen af det pavelige bemyndigelsesbrev er det naturligt at sætte dette i forbindelse med den strandede aktion.

gejstlighed ansøge paven om kanonisering af den længst afdøde Niels Knudsen[1]. Forskellen er selvfølgelig betinget af, at den ene ansøgning har politisk brod, hvad den anden ikke havde. Forholdet må opfattes således, at den kreds af stormænd, der i 1252 gennemførte Kristoffers valg, heri har set en retfærdig gengældelse for det akcept, Abel i 1250 havde afnødet dem. Men noget retsopgør har de ikke kunnet ønske. Det ville kaste et lidet flatterende skær over deres anerkendelse af Abel og det senere samarbejde. Bemyndigelsen til Abel i § 14 har de kunnet betragte som ude af verden ved Abels pludselige død og hans undladelse at effektuere den. Principielt har Kristoffer kunnet tilslutte sig disse synspunkter. Hans passivitet i 1250 har uden tvivl været af udslagsgivende betydning for Abels anerkendelse som konge. Men standpunktet, at slå en streg over fortiden, havde fra Kristoffers og Margretes synsvinkel den fejl, at det gjorde dynastiets fremtid usikker. Ifølge legende-biografien var ægteparret som to sjæle og een tanke[2], og i hvert fald kan det betragtes som udelukket, at ansøgningen er indgivet mod Kristoffers vidende og vilje. Den distanceren-sig, som ligger i Kristoffers undladen at ansøge, er imidlertid ikke at opfatte som en afstandtagen fra dronningen, men hele aktionen må opfattes som et garderet forsøg fra hoffets side trods alle betænkeligheder at udnytte og påvirke folkestemningen til gunst for dynastiet. Senere, i 1258, da der fra kirkens side bliver sat spørgsmålstejn ved dettes fremtid, er Kristoffer rede til med translationen af Eriks lig til Ringsted åbent at proklamere sin tilslutning til dronningens aktion.

Som afslutning på denne redegørelse for det politiske spil omkring drabet i Slesvig skal kildeværdien af beretningerne om selve drabet efterprøves. Erslev har formuleret kildeproblemet således: »tre samtidige Historikere, to danske og een tysk [der tænkes på legende-biografien, Sjl. krønike og Albert af Stade] har skildret den [begivenheden] ret indgaaende; deres Beretninger stemmer godt overens, men dette betyder vel kun, at Rygtet hurtigt har antaget en fast Form, ikke at man virkelig har vidst saa god Besked om, hvad der var foregaaet om Aftenen paa Abels Borg og i Nattens Mørke ude paa Fjorden«[3]. Teoretisk må man hævde, at kildeproblemet ikke ligger ens for de to begivenheder. Fængslingen i

[1] V. S. s. 406 og D. D. II 1 nr. 146.

[2] S. M. I s. 193.

[3] Danm. Hist. II s. 28 note, gentaget i Svaning-Hvitfeld s. 43 note.

Slesvig har kunnet iagttages og berettes af udenforstående, selve drabet har kun drabsmændene kunnet fortælle om. Indeholder kilderne imidlertid noget, der viser, at drabsmændene imod deres oprindelige, vitterlige hensigt alligevel senere må have fortalt enkeltheder om drabet?

Vi ser først på drabsstedets lokalisering. Ifølge det ovenanførte samtidige digt foregik drabet *sub laribus propriis*, d. v. s. i en eller anden borg eller kongsgård. Annales Erphordenses (ca. 1255) placerer det *non longe a ciuitate [Slesvicensi] in quodam loco*[1]. Ifølge Albert af Stade (ca. 1260) skete det *in medium aque que dicitur Sli*[2], (misforståelse af Missunde?), og ifølge Guidos dom 1266 *in uicinio* af Slesvig[3]. Legende-biografien (ca. 1254 eller ca. 1286) lader drabet foregå i den båd, der transporterer Erik bort fra Slesvig[4]. Sjællandske krønike (ca. 1280–1300) har stedfæstet det til *littus occidentale brachii maris, id est Slæ*[5], hvilket må sigte til Gottorpvigen. I en tilføjelse er dette ændret til *iuxta Myösund*; liget kastes derefter *in Slyam*. Der tænkes altså på landsbyen og ikke på sundet af samme navn. Samme stedfæstelse har de lokale årbøger, Slesvigårbogen og Rydårbogen, mens Lundeårbogen siger, at drabet skete *apud Slesvic* og at liget derefter kastedes *in Miosund*[6], her tænkes altså på sundet. Som kilde i denne forbindelse må også henregnes kalkmalerierne i Ringsted kirke fra omkr. 1300. Et af scenerierne fremstiller drabsmændene i det øjeblik, de kaster det i et lagen hyllede kongelig i vandet[7]. Kunstneren er øjensynligt ikke gået ud fra forestillingen om, at kongen er blevet dræbt i en båd.

I denne forbindelse må erindres, at samtiden jo i hvert fald har haft kendskab til, hvor liget er blevet fundet. Og det kan anses for uomstødeligt, at dette er sket ved Missunde. Hieronymus Cypræus, ærkedegn i Slesvig efter reformationen, fortæller, at på hans tid stod endnu ved Missunde det kors fra katolicismens dage, der angav stedet, hvor fiskerne bragte kongeliget iland, og hans broder Poul Cypræus beretter sagnet om det blå lys over vandet,

[1] MGH. Scriptores XVI s. 37.

[2] V. S. s. 432.

[3] D. D. II 2 nr. 39.

[4] V. S. s. 426.

[5] Ibid. s. 431.

[6] Ann. Dan. s. 113 og 135.

[7] Mogens Clemmensen, Ringsted Kirkes Kalkmalerier.

hvor liget fandtes[1], et sogn, som allerede er benyttet i den svenske rimkrønike fra 15. årh.[2]. Ligesom Eriks lænker i domkirken i Slesvig kan denne stedfæstelse betragtes som et reliket. De korresponderer med angivelserne i de lokale årbøger fra det 13. årh.

Ved Missunde havde Knud Lavard opført et borganlæg[3], som Erik af Pommern senere udvidede[4]. Som man ser, kan de fleste stedsangivelser bringes i overensstemmelse med en antagelse, at Erik efter fængslingen i Slesvig er blevet overført til Missunde og der dræbt.

Faktisk er det kun legende-biografien og Albert af Stade, der lader drabet finde sted i en båd på fjorden. Denne lokalisering er imidlertid ikke at betragte som udslag af kendskab til een eller flere drabsmænds beretning, men er en litterær konstruktion på grundlag af en ældre tabt kilde.

Argumentationen for denne tabte kilde kan bedst tage sit udgangspunkt i fremstillingen hos englænderen Mattheus Parisiensis (død 1259). Han beretter under år 1253, at Kristoffer blev konge i Danmark, efter at Erik svigefuldt var blevet dræbt af sin umenneskelige broder Abel, *qui etiam fratri interempto sepulturam denegavit*, og som, skønt liget tre gange skylledes i land, kastede det i vandet igen. Fjerde gang mistede landets stormænd tålmodigheden og dømte ham til landflygtighed, og da Abel modsatte sig dette, tog de ham af dage. Som man ser en fantasifuld frihåndstegning, i hvilke man skimter elementer fra omstændighederne ved Eriks begravelse og ved kongevalget i 1252. Helt anderledes velorienteret er han imidlertid for tiden forud, hvor tankegang, sætningskonstruktion og ordvalg genfindes i danske og tyske kilder. Følgende passus viser overensstemmelse med Albert af Stade.

Mattheus Parisiensis:

dum [Ericus] luderet ad aleas
balneaturus post ludum, super-
venit Abel subito et fratrem
suum nequiter et prodiciose in-

Annales Stadenses:

cum [Ericus] secure luderet in
aleis . . . uenit super eum in-
opinate dux Abel . . . et captum
hostiliter proiecit in nauculam

[1] Gl. kgl. Saml. fol. 1047 f.42v og 1048 f.110v, jf. Joh. Ad. Cypræus, Ann. Episc. Slesv. s. 258-59.

[2] Script. Rer. Svec. I, Stora Rimkrönikan s. 11.

[3] La Cour i Hist. Tidsskr. XII 1 s. 172.

[4] Erslev, Erik af Pommern s. 25.

terfecit et proiecit . . . in pro- . . . et decollari fecit et corpus
fundo [1]. . . in profundum submersit [2].

Denne fælleskilde kan spores videre.

Ann. Stad.	Leg-biogr.	Sjl. Krøn.	Ann. Erph.
captum [Eri- cum] hostiliter proiecit in na- uiculam ad loc- um illum [i.e. in domo quadam super aquam posita] ex in- dustria depor- tatam	Ericus . . . in- iuriose trahitur . . . in cymbam absque dei re- uerentia proiec- tus	Quem . . . ra- piens et cymbe que sub ponte erat imponens remigando ab- scessit. Cum au- tem non longe a ciuitate	regem . . . navi impositum at- que deductum non longe a ci- uitate

Fælleskilden må ret detaljeret have skildret to af de scener, som en kunstner 50 år senere udpenslede i kalkmalerierne i Ringsted kirke, nemlig fængslingen og borttransporten af Erik i en båd. Derudover må den i almindelighed have omtalt hans fromme skriftemål inden den skammelige død, den skændige begravelse, jf. Mattheus Parisiensis' mistolkning heraf, samt de mirakler, der skete ved hans grav i dominikanerkirken. Mattheus siger ganske vist, at Erik blev begravet hos franciskanerne, men en sammenstilling med Annales Erphordenses viser, at det må bero på en lapsus.

Mattheus Parisiensis:	Annales Erphordenses:
Corpus igitur fratribus Minoribus, qui illud postulaverant, in eccle- sia sua honorifice sepulture tra- diderunt.	Corpus quesitum et inventum, . . . in ecclesia fratrum Predica- torum honorifice sepultum est.

Endelig må fælleskilden have karakteriseret Abel som en Kain og brodermorder, jf. Mattheus Parisiensis: »Abel qui pocius Cain

[1] MGH. Scriptores XXVIII s. 323.

[2] V. S. s. 432.

dicendus erat . . . cruentum fratricidam« og Annales Erphordenses : »non sicut Abel sed sicut maledictus Cain fratricida«.

Der kan ikke være tvivl om, at det er denne fælles kilde og dens store udbredelse, legende-biografien sigter til, når den udtaler, at den anser det for overflødigt, at gå nærmere ind på selve udåden, da denne er velbekendt i ind- og udland[1]. Karakteristisk for forholdet turde også være, at legende-biografien abrupte begyndelse: »[Ericus] cum eo, qui se oderat, quasi amico colludens, inopinate capitur«, direkte forudsætter kendskab til fælleskilden, hvor denne medspillers navn, Herman Kerkwerder, har været angivet[2]. Judasrollen i Eriks legende har øjensynligt været tilænkt ham.

Men selv om fælleskilden indeholdt grundsynspunkterne, har den først og fremmest været koncentreret om fængslingen, ligfundet og begravelsen, kendsgerninger, som har været uafhængige af drabsmændenes beretning. Det, Erslev kalder rygtets faste form i de tre nævnte beretninger, er imidlertid noget andet. Det er de forsøg, man gjorde på at rekonstruere helgenens sidste oplevelser. Det faste heri er udgangspunktet og målet, løsningerne er i virkeligheden vidt forskellige.

Vi ser først på skelettet i legende-biografien, der må antages nærmest at repræsentere den form, Eriklegenden ville have fået, dersom Margretes kanoniseringsbestræbelser var blevet kronet med held. Efter at Erik er blevet ført bort fra Slesvig i den robåd (cymba), fælleskilden har omtalt, beder han, da han indser, at døden er ham vis, om, at en skriftefader må blive tilkaldt. Skønt uvillige går drabsmændene dog ligesom tvungne (af Gud) ind herpå og henter en præst fra nærmeste landsby. Efter skriftemålet – som er beretningens kerne – trækker drabsmændene kongen ned i skibet (intra nauem) og halshugger ham.

Inkonsistent i denne fremstilling er, at båden stiltiende forvandles til et skib, rimeligvis ud fra den rigtige følelse, at en robåd hverken

[1] S. V. s. 429: »cum omnibus sint notissima, superuacuum iudico exponere, presertim cum longe ultra fines Datie ferocitatis eius rumores . . . peruenerint«. I udtalelsen må også ligge, at den legendeprægede beretning – der som ovenfor fremhævet i vid ustrækning er optaget i den biografi, der udarbejdes 1286 – må have været beregnet for læsere i udlandet. Det er næppe for dristigt at antage, at både fælleskilden og beretningen er fremkommet på dronning Margretes initiativ.

[2] Quellensamml. f. Schlesw.-Holst. Gesch. IV s. 439, jf. J. Olrik s. 45.

egner sig til en skriftemåls- eller halshugningsscene[1]. Kalkmalerierne fra omkr. 1300 i Ringsted viser da også, at man senere har kasseret fortællingen[2]. Erik ses skrifte ved eller i en kirke, og der går ud fra, at drabet er foregået på land.

Hvor frit man har konstrueret, fremgår ligeledes af en sammenligning mellem de forskellige skriftemålsscener. I modsætning til ovennævnte beretning lader Annales Erphordenses skriftefaderen være en dominikanermunk – årbogen er skrevet i et dominikanerkloster – hvorefter Erik beder bøddelen lemlæste sig før halshugningen[3]. Albert af Stade lader Eriks fromhed ytre sig ved, at han af sit inderste hjerte tilgav sin bøddel, samt at han inden dødshugget udtalte – i direkte tale – en from bekymring for, at hans broder ville komme til at lide samme voldelige død!

I alt dette er der intet, der tyder på autencitet, tværtimod.

Albert af Stade konstruerer hændelsesforløbet væsensforskelligt fra legende-biografien. Båden fra Slesvig overfører kongen *in medium aque, que dicitur Sli*. Man studser umiddelbart og tænker på Missunde, hvor kongens lig vitterligt er blevet fundet, samt på det forhold, at ikke stedkendte ses at forveksle landsby og farvand. Efter at kongen er blevet ført midt ud på Slien, skal Lave Gudmundsen have sat sig i en anden båd og indhentet den første, hvorefter Erik bliver dræbt efter at være fremkommet med omtalte, usandsynlige forudsigelse.

Tillidsvækkende er det ikke, og hertil kommer, at skildringen tildeler Lave Gudmundsen en aktiv rolle i selve dramaet, som efter alt at dømme er frit opfundet. Legende-biografien har et interessant tillæg, som i virkeligheden demonstrerer, hvor lidt man har vidst uden for Abels snævre kreds. I selve beretningen omtales de i drabshandlingen implicerede personer kollektivt som *ministri sceleris* el. lign. eller under pluralisformen »de«. I tillægget redegøres for, hvorledes Guds straf ramte de skyldige, nemlig 1) Abel, som var drabets *auctor et princeps*, 2) Lave Gudmundsen, som var Abels nærmeste rådgiver og bistod ham med råd og dåd ved ugeringen; han omkom ynkeligt – ifølge Detmar under

[1] Inkonsistent er det ligeledes, at drabsmændene binder kongens hjelm, som de tager af hans hoved, til hans højre arm. Kongen har dog næppe spillet bræt med hjelm på hovedet.

[2] Jf. bemærkning af P. Nørlund i det nævnte værk om kalkmalerierne i Ringsted s. 31.

[3] MGH. Scriptores XVI s. 37.

tærningsspil – i landflygtighed i Kiel, 3) en unavngiven person, som forøvede selve drabet, og som skal være blevet lagt på stejle og hjul ved Köln[1]. Til dette lidet imponerende persongalleri føjes så en fjerde person, som er mistænkt for at have deltaget i rådslagningen om drabet, men som forfatteren ikke vil navngive, for ikke at kaste vanry over ham[2].

Situation og tankegang er klar nok. Man har ikke vidst mere end hvad der kunne motivere en mistanke til to af Abels nærmeste medarbejdere. Den unavngivne drabsmand kan vi temmeligt sikkert skrive på bevisførelsens konto. Påstanden om, at Lave Gudmundsen var Abels højre hånd, har vi imidlertid ingen grund til at betvivle[3], og alene i den egenskab er det naturligt, at han har været under mistanke, og rimeligt, at han har været impliceret. Rygtet om hans medvirken synes at have været vidt udbredt, men når Slesvig-årbogen, Rydårbogen og en tilføjelse i Sjl. krønike lader ham være selve drabsmanden[4], er det utvivlsomt en uberettiget simplificering, som går langt udover dronning Margretes forestillinger, udtrykt i legende-biografien.

Albert af Stades idé med de to både på søen – muligvis nødvendiggjort af en misforståelse af stednavnet Missunde – blev

[1] Adskillige senere historikere, for eks. J. Olrik, Valdemar Sejrs Sønner s. 39, har identificeret denne unavngivne drabsmand med den holstenske ridder Herman Kerkwerder, sikkert med urette, jf. Gertz' note i V. S. s. 429. Herman har forræderens, ikke drabsmandens rolle. Hans død, som Albert af Stade (omkr. 1260) har berettet om, jf. V. S. s. 434, har sikkert været legendeberetningens forfatter ubekendt, thi den ville have passet fortræffeligt ind i skemaet. Han blev dræbt med spader af sine bønder under hovarbejde. Ligesom det i næste note omtalte forhold tjener det til at belyse legendeberetningens ælde.

[2] Der anbefales ham i stedet for opblæst at strutte rundt og blære sig over sine midler, sin sundhed og sin myndighed (*adeptis tumeat opibus et sano uigeat corpore et elatione tumeat potestatis*, V. S. s. 429), at gå i sig selv og angre inden Guds straf rammer ham. Ordene er altid blevet opfattet som møntet på Abels kammermester Tyge Bost, fordi Sjl. krønike senere ses at sætte ham i forbindelse med drabet. Slutningen forudsætter imidlertid, at de to kilder stammer fra samme kreds, hvilket utvivlsomt ikke er tilfældet. Henvisningen til vedkommendes *potestas*, må snarest fortolkes derhen, at vedkommendes myndighed har været uafhængig af kongehuset, og tanken ledes naturligt hen på biskop Regner af Odense, hvem dronning Margrete i 1260–61 officielt anklagede for at have tilrådet drabet. Udviklingen fra antydning til offentlig beskyldning svarer til den mere og mere aggressive holdning, hun ses at indtage.

[3] Han påtræffes allerede 1240 i Abels omgivelser, Ribe Oldemoder s. 9–10.

[4] Ann. Dan. s. 113 og 135. V. S. s. 432.

fantasifuldt udpenslet i Sjl. krønike[1] (ca. 1280–1300). Overhalingsscenen levendegøres, endende med kongens ingemannske tiltale til Tyge Bost og hans rorkarle: *Deprecor uos igitur, o carissimi domini mei(!), omnes, qui in hac navi estis* o. s. v. Hertil føjer forfatteren et nyt moment. Hans hjemmelsmand er een, *qui se hec scire protestatus est*. Det er den berømte scene om mundhuggeriet mellem Erik og Abel inden fængslingen. Efter fængslingen skal Abel have overladt kongen i Tyge Bosts varetægt og på dennes forespørgsel have svaret: »Duc eum, quocunque uolueris, et fac de eo, quod uis«. Fuld af iver anbringer Tyge Bost kongen i båden og sejler bort. Derefter kommer Lave Gudmundsen til, og hr. Tyge forsvinder i den blå luft. Det inkonsistente i denne fortælling er imidlertid ikke det afgørende, det afgørende er, at på denne nonchalente måde kan Eriks skæbne ikke være blevet afgjort i 1250. Kvintessensen i fortællingen er i virkeligheden den propagandatese, som blev lanceret i 1250, og som Rydårbogen endnu senere forsøgte at opretholde, nemlig at drabet skete *duce ignorante*. Hjemmelsmanden kan derudover have erindret eller være underrettet om, at begrundelsen for fængslingen havde været en henvisning til begåede overgreb under den tidligere krig. Den udefinerbare rolle, der tildeles Tyge Bost, behøver ikke at skyldes andet end en viden om, at han havde været Abels kammermester, samt ønsket om at udmale, hvem der var fører af båd nr. 1.

Resultatet af denne undersøgelse om selve drabet kan rekapituleres således: Der har eksisteret en kilde, som har skildret Eriks fængsling og borttransport fra Slesvig i en båd. Liget er blevet fundet ved Missunde. Hvad der er foregået mellem disse to kendsgerninger, har været drabsmændenes hemmelighed, og intet tyder på, at de nogensinde har afsløret den. I samtiden synes en forestilling om, at Erik er blevet dræbt på en borg eller kongsgård ved Missunde at have været ret udbredt. Legende-biografiens placeringen af drabet i båd nr. 1 og Albert af Stades i båd nr. 2 må betragtes som litterære konstruktioner, i sidstnævnte tilfælde kombineret med en udbredt og i sig selv ikke usandsynlig mistanke rettet mod Lave Gudmundsen, Abels førstemand.

[1] Krøniken overtager også fejlen hos Albert af Stade, at Erik var begravet i nonneklostret i Slesvig.